

بسم الله الرحمن الرحيم

آشنایی با

فرهنگ و اقوام ایران زمین

www.ketabo.ir

پژوهشگر و نویسنده:

علی چراغی

سرشناسه	چراغی، علی، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	آشنایی با فرهنگ و اقوام ایران زمین/ پژوهشگر و نویسنده علی چراغی؛ ویراستار معصومه اکبری؛ تحت نظر دفتر مطالعات، آموزش و برنامه‌ریزی گردشگری.
مشخصات نشر	تهران: مهکامه، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	۲۸۰ ص: مصور.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۷۲۳۹-۹۵-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	فیفا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۲۷۱]-۲۸۰.
موضوع	قوم‌شناسی--ایران Ethnology--Iran فرهنگ عامه--ایران Folklore--Iran
شناسه افزوده	ایلات و عشایر--ایران--آداب و رسوم و زندگی اجتماعی Nomads--Iran--Social life and customs
ردمبندی کنگره	DSR۶۹
ردمبندی دیویی	۹۵۵/۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۸۸۴۱۲۶۵

انتشارات مهکامه

نام کتاب: آشنایی با فرهنگ و اقوام ایران زمین
پژوهشگر و نویسنده: علی چراغی
ویراستار: معصومه اکبری
تحت نظارت: دفتر مطالعات، آموزش و برنامه‌ریزی گردشگری
ناشر: مهکامه
ناظر چاپ: بهزاد ربیعی فراهانی
طرح جلد: محمودرضا لطیفی
لیتوگرافی: نقش
نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۱
تیراژ: ۵۰۰ نسخه
قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۳۹-۹۵-۹

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب مطابق با «قانون حقوق مؤلفان و مصنفان مصوب ۱۳۴۸» برای ناشر محفوظ و منحصرأ متعلق به نشر مهکامه می‌باشد. لذا هر گونه استفاده از کل یا قسمتی از این کتاب (از قبیل هر نوع چاپ، فتوکپی، اسکن، عکس‌برداری، نشر الکترونیکی، هر نوع انتشار به‌صورت اینترنتی، سی‌دی، دی‌وی‌دی، فیلم، فایل صوتی یا تصویری و غیره) بدون اجازه کتبی از نشر مهکامه ممنوع بوده و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

انتشارات مهکامه: ناشر تخصصی گردشگری و هتلداری

نشر و پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، نرسیده به لبافی‌نژاد، کوچه انوری، پلاک ۸، طبقه دوم
تلفن: ۶۶۴۸۸۲۰۳-۶۶۴۹۷۰۵۰-۶۶۹۶۱۵۰۹
همراه: ۰۹۱۲۳۹۷۴۰۲۱
فکس: ۶۶۹۶۱۵۰۹
واتساپ: ۰۹۰۳۲۶۷۴۸۴۴

www.mahkameh.com
en_mahkame@yahoo.com
telegram.me/mahkamepublisher

اصلاحات و الحاقات احتمالی، در سایت انتشارات مهکامه:
پست الکترونیکی:
تلگرام:

فهرست

۱۱	پیش‌گفتار
۱۳	مقدمه
۱۹	فصل ۱: ایران
۲۱	حوزه جغرافیایی
۲۲	حوزه انسانی
۲۸	حوزه سیاسی
۲۹	حوزه زبانی
۳۵	فرهنگ و حوزه فرهنگی
۳۷	قوم و قومیت
۴۳	فصل ۲: جوامع محلی
۴۳	کوچ‌نشینی
۴۷	ساختار اجتماعی ایلات
۴۹	خانواده
۵۰	دودمان
۵۱	تیره
۵۲	طایفه
۵۳	ایل
۵۳	طبقه نیمه‌مترد
۵۴	سرزمین و قلمرو
۵۶	کوچ
۵۹	روستانشینی
۶۱	مسکن
۶۲	خانه‌های عشایری
۶۴	خانه‌های روستایی
۶۸	اقتصاد
۶۸	اقتصاد کوچ‌نشینان
۷۰	اقتصاد روستایی

۷۲	ازدواج
۷۵	دین و مذهب
۷۶	تغییر و تحولات دوران معاصر
۸۶	حوزه‌های جغرافیای انسانی
۸۹	فصل ۳: اقوام، ایلات و طوایف ایران زمین
۸۹	گیلک و تالش
۹۰	پراکندگی
۹۱	زبان
۹۲	سبک زندگی و معیشت
۹۳	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۹۵	موسیقی، ساز و رقص
۹۶	نان و خوراک
۹۶	صنایع دستی
۹۹	پوشاک
۱۰۰	نات
۱۰۱	پراکندگی
۱۰۲	زبان
۱۰۳	شاهسون
۱۰۴	پراکندگی
۱۰۵	زبان
۱۰۵	سبک زندگی و معیشت
۱۰۷	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۰۷	موسیقی، ساز و رقص
۱۰۸	نان و خوراک
۱۰۹	صنایع دستی
۱۱۰	پوشاک
۱۱۱	آذری
۱۱۶	پراکندگی
۱۱۶	زبان
۱۱۷	سبک زندگی و معیشت
۱۱۷	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۱۸	موسیقی، ساز و رقص
۱۱۹	نان و خوراک
۱۱۹	صنایع دستی

۱۲۱	ارمنی
۱۲۳	پراکندگی
۱۲۳	دین و مذهب
۱۲۴	زبان
۱۲۴	سبک زندگی و معیشت
۱۲۵	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۲۷	موسیقی و ساز
۱۲۸	آشوری
۱۲۸	پراکندگی
۱۲۹	دین و مذهب
۱۲۹	زبان
۱۲۹	سبک زندگی و معیشت
۱۳۰	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۳۱	کرد
۱۳۳	پراکندگی
۱۳۴	زبان
۱۳۵	سبک زندگی و معیشت
۱۳۶	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۳۸	موسیقی، ساز و رقص
۱۴۲	نان و خوراک
۱۴۲	صنایع دستی
۱۴۵	پوشاک
۱۴۷	لر و لک
۱۵۰	پراکندگی
۱۵۱	زبان
۱۵۲	سبک زندگی و معیشت
۱۵۴	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۵۴	موسیقی، ساز و رقص
۱۵۹	نان و خوراک
۱۶۰	صنایع دستی
۱۶۲	پوشاک
۱۶۵	عرب
۱۶۶	پراکندگی
۱۶۸	زبان

۱۶۹	سبک زندگی و معیشت
۱۷۱	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۷۲	موسیقی، ساز و رقص
۱۷۴	نان و خوراک
۱۷۴	صنایع دستی
۱۷۴	پوشاک
۱۷۵	صابئین مندایی
۱۷۶	پراکندگی
۱۷۶	دین و مذهب
۱۷۸	زبان
۱۷۸	سبک زندگی و معیشت
۱۷۹	صنایع دستی
۱۷۹	پوشاک
۱۸۰	قشقایی
۱۸۲	پراکندگی
۱۸۳	زبان
۱۸۳	سبک زندگی و معیشت
۱۸۴	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۸۴	موسیقی، ساز و رقص
۱۸۶	نان و خوراک
۱۸۶	صنایع دستی
۱۸۸	پوشاک
۱۹۰	خَمسه فارس
۱۹۱	پراکندگی
۱۹۲	زبان
۱۹۲	سبک زندگی و معیشت
۱۹۴	صنایع دستی
۱۹۴	ایلات کرمان
۱۹۵	پراکندگی
۱۹۵	زبان
۱۹۵	سبک زندگی و معیشت
۱۹۶	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۱۹۶	صنایع دستی
۱۹۷	زرتشتیان

۱۹۷	پراکندگی
۱۹۸	دین و مذهب
۱۹۹	زبان
۲۰۰	سبک زندگی و معیشت
۲۰۰	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۲۰۱	موسیقی، ساز و رقص
۲۰۲	صنایع دستی
۲۰۲	پوشاک
۲۰۲	بلوچ و سیستانی
۲۰۵	پراکندگی
۲۰۵	زبان
۲۰۶	سبک زندگی و معیشت
۲۰۹	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۲۱۰	موسیقی، ساز و رقص
۲۱۴	نان و خوراک
۲۱۶	صنایع دستی
۲۲۱	پوشاک
۲۲۴	خراسان
۲۲۷	زبان
۲۲۸	سبک زندگی و معیشت
۲۲۹	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۲۳۰	موسیقی، ساز و رقص
۲۳۵	نان و خوراک
۲۳۵	صنایع دستی
۲۳۶	پوشاک
۲۳۸	ترکمن
۲۴۰	پراکندگی
۲۴۱	زبان
۲۴۱	سبک زندگی و معیشت
۲۴۳	جشن‌ها، سنت‌ها، آداب و رسوم
۲۴۳	موسیقی، ساز و رقص
۲۴۵	نان و خوراک
۲۴۶	صنایع دستی
۲۴۸	پوشاک

۲۵۰.....	سنگسری
۲۵۰.....	پراکندگی
۲۵۰.....	زبان
۲۵۰.....	سبک زندگی و معیشت
۲۵۲.....	نان و خوراک
۲۵۲.....	صنایع دستی
۲۵۳.....	کولی
۲۵۷.....	فصل ۴: جشن های ایرانی و اسلامی
۲۶۱.....	جشن نوروز
۲۶۴.....	شب چله
۲۶۷.....	تقدیر و تشکر
۲۷۱.....	منابع

فهرست عکس‌ها و نمودارها

عکس‌ها

- عکس ۱: شال بافی زن تالشی..... ۹۸
- عکس ۲: چاوشو بافی زن گیلانی..... ۹۹
- عکس ۳: عاشیق حسن شاه‌بدای از ایل بزرگ شاهسون بغدادی..... ۱۰۷
- عکس ۴: پخت نان ساجی توسط زن شاهسون..... ۱۰۹
- عکس ۵: هل‌پرکی نوروزی..... ۱۳۷
- عکس ۶: سماع درویشان در مراسم پیر شالیار..... ۱۳۸
- عکس ۷: هل‌پرکی..... ۱۴۱
- عکس ۸: زنان بیجاری در حال بافت فرش کروس..... ۱۴۳
- عکس ۹: ساخت زیره کلاش توسط استاد حیدری..... ۱۴۴
- عکس ۱۰: بُهون (سیاه‌چادر) ایل بختیاری..... ۱۵۳
- عکس ۱۱: چوپای بختیاری..... ۱۵۶
- عکس ۱۲: چوب‌بازی..... ۱۵۷
- عکس ۱۳: مردان بختیاری..... ۱۶۴
- عکس ۱۴: منداییان در حال غسل عید «ذهوارتا»..... ۱۷۸
- عکس ۱۵: چنگی‌های قشقایی، ابراهیم سلمان‌پور (نوازنده کرنا) و نوازندگان نقاره..... ۱۸۵
- عکس ۱۶: رقص دستمال (دستمال‌بازی) زنان قشقایی..... ۱۸۶
- عکس ۱۷: زن و مرد قشقایی..... ۱۸۹
- عکس ۱۸: زنان قشقایی (لچک، دستمال، کوی‌نک و تومان)..... ۱۹۰
- عکس ۱۹: گرتیپ (دیواره سنگ‌چین)..... ۲۰۸
- عکس ۲۰: استاد شیر محمد اسپندار، نوازنده دونلی..... ۲۱۱
- عکس ۲۱: استاد ابوالقاسم حسینی‌نژاد (ملاقاسم)..... ۲۱۲
- عکس ۲۲: استاد رسول‌بخش زنگ‌شاهی (نوازنده سروز) و گروه نوازندگان..... ۲۱۳
- عکس ۲۳: سوزن‌دوزی بلوچ..... ۲۱۸
- عکس ۲۴: ساخت اولیه و شکل دادن به سفال..... ۲۲۰
- عکس ۲۵: نقش زدن روی سفال..... ۲۲۰
- عکس ۲۶: لباس بلوچی..... ۲۲۳

- عکس ۲۷: کشتی با چوچه در گود زینل خان ۲۳۰
- عکس ۲۸: استاد محمدرضا گل افروز نوازنده دوتار ۲۳۲
- عکس ۲۹: رقص زنان کرد کرمانج ۲۳۴
- عکس ۳۰: لباس زنان کرمانج ۲۳۷
- عکس ۳۱: ذکر خنجر ۲۴۵
- عکس ۳۲: زنان بافنده فرش ترکمن ۲۴۶
- عکس ۳۳: بافت فرش ابریشمی دورو توسط زنان بافنده ترکمن ۲۴۷
- عکس ۳۴: گوت، سیاه‌چادر عشایر سنگسری در ییلاق ۲۵۱

نمودارها

- نمودار ۱: ساختار اجتماعی در ایران باستان ۲۶
- نمودار ۲: خانواده زبان‌های ایرانی ۳۴
- نمودار ۳: ساختار اجتماعی ایلات در ایران ۴۸
- نمودار ۴: ساختار اجتماعی ایل بختیاری ۴۸
- نمودار ۵: ساختار اجتماعی ایل قشقایی ۴۸
- نمودار ۶: قوم لر و لک ۱۴۸

پیش گفتار

راهنمایی یکی از کهن‌ترین پیشه‌هایی است که انسان‌ها داشته‌اند. این حرفه تا به امروز وجود داشته و در آینده نیز به حیات خود ادامه خواهد داد. انسان‌ها در مواجهه با محیط‌های بیگانه و غریب به افرادی نیاز دارند که به آنها در درک نمادها، نشان‌ها، داستان‌ها و وقایع ناآشنا کمک کنند. این افراد همان راهنمایانی هستند که امروزه گردشگران را در سفرهای خود به نقاط گوناگون و بازدید مکان‌های مختلف همراهی می‌کنند.

اکنون آحاد جامعه متفق‌القول‌اند که راهنمایان گردشگری علاوه بر آن که از مهمترین بازیگران صنعت گردشگری هستند، نقشی حیاتی در حفظ و انتقال ارزش‌های میراثی و ماندگار ما به نسل‌های آتی برعهده دارند. میراث گران‌بهای فرهنگی و طبیعی ایران زمین تجلیگاه پیوندها و اشتراکات ما ایرانیان هستند و راهنمایان گردشگری پاسدارانی‌اند که قرار است با تفسیر روح‌انگیز خود، جاودانگی این میراث بی‌همتا را تضمین کنند.

این وظیفه‌ای به‌غایت خطیر است. از این‌رو، ضروری است که در انتخاب و پرورش راهنمایان گردشگری بیشترین دقت و وسواس به خرج داده شود. بر پایه همین تفکر، دوره‌های کوتاه‌مدت آموزش راهنمایان شامل راهنمایان ایرانگردی و جهانگردی، راهنمایان طبیعت‌گردی و راهنمایان تخصصی، شکل گرفته است. هدف این دوره‌ها، تربیت راهنمایانی است که بتوانند گردشگران داخلی و خارجی را در سفرهای خود به اقصی نقاط ایران زمین، همراهی کنند و راز و رمزهای نهفته در میراثمان را برای آنها بگشایند و تجربه‌هایی خاطره‌انگیز برای آنها رقم بزنند.

موفقیت این دوره‌های آموزشی در گرو وجود محتوای درسی باکیفیت است. برای تولید محتوایی روزآمد، کاربردی و درک‌پذیر نویسندگانی شناخته‌شده با سابقه‌ای درخشان در عرصه علم و عمل را برگزیدیم و مجموعه‌ای از کتاب‌های فاخر و ممتاز را با همکاری آنها تولید کردیم. امید است که این مجموعه کتاب‌ها، که برای تربیت راهنمایان ایران‌گردی و جهان‌گردی، و طبیعت‌گردی به نگارش درآمده و منتشر شده‌اند، بتواند مایه خیر و برکت برای صنعت گردشگری و ملت پرافتخار ایران عزیز باشد.

دفتر مطالعات، آموزش و برنامه‌ریزی گردشگری

زمستان ۱۴۰۰

مقدمه

ایران ما سرزمینی با گوناگونی جمعیت های مردمی، موزاییکی زیبا از اقوام مختلف است. این تنوع منحصربه فرد و بسیار غنی، نقطه قوتی در طول تاریخ کهنمان بوده است.

در تمامی ادوار در این کهن دیار، اقوام مختلف زندگی مسالمت آمیزی در کنار یکدیگر داشته اند که ماحصل این ارتباط تنگاتنگ امنیت، پیشرفت و استقلال فرهنگی و اجتماعی این سرزمین و مردمانش بوده است. تاریخ پرفرازونشیب ایران زمین شاهد تهاجمات فراوانی بوده است و کشورگشایان از زمان های قدیم برای فتح این سرزمین درخشان و غنی در چهارراه ارتباطی جهان تلاش کرده اند. اندک کشورگشایانی که موقعیتی موقت در شکست نظامی ایران داشته اند، در برابر فرهنگ چندین هزارساله این کشور زانو زده و سر تعظیم فرود آورده اند و در کوتاه زمانی مردمان این خاک دوباره قامت راست کرده و سر برآورده اند و مهاجمان را بیرون رانده و آنان را که مانده اند در خود جذب کرده و همچون بخشی از موزاییک قومیتی ایران زمین پذیرفته اند. استعمارگران قدیم علاوه بر استفاده از قوه قهریه نظامی، به این نتیجه رسیده بودند که باید فرهنگ را، که خون حیات دهنده به هویت این ملت است، هدف حمله قرار دهند و البته در این راه سعی بسیار کردند. امروزه نیز با گسترش وسیع شبکه های اطلاع رسانی، تبلیغاتی و شیوه های جدید استعمار و استثمار، نواستعمارگران مدرن در قالبی جدید و با شیوه هایی مدرن همان سیاست کهن هجوم فرهنگی را محور جهد و کوشش خویش قرار داده و قوم گرایی را با روش هایی نو در رأس سیاست های استعماری خود قرار داده اند. اینان کوشیده و می کوشند تا با سوءاستفاده از تفاوت های فرهنگی، بین اقوام ایرانی اختلاف افکنده و این نقطه قوت تاریخی ایران را نقطه ضعف او ساخته و از آن همچون چشم اسفندیار سوءاستفاده کنند.

یک روز اعراب ایران را دست مایه قرار داده به ایران حمله نظامی می کنند و ایرانیان و اعراب را با هم به مسلخ می برند، روزی دیگر کرد را ستم کشیده تاریخ نامیده، سپس با سلاح های شیمیایی قتل عامشان می کنند. هنوز از حمله نظامی دلسرد نشده، جبهه دیگری را در هجوم فرهنگی گشوده و این بار نیز اولین هدف حمله شان اقوام است. زبان فارسی را، که یکی از مهم ترین عوامل شکل گیری هویت ملی و مسیر ارتباط بین اقوام مختلف است، هدف قرار داده و می کوشند با

تضعیف آن موجبات تزلزل هویت ملی را فراهم آورند و اتحاد ملی ایرانیان را بشکنند. زبان‌های فارسی و ترکی آذری را، که هزار سال همزیستی داشته و در کنار هم زندگی کرده‌اند، مقابل هم قرار می‌دهند. حال آنکه حیات این دو به یکدیگر گره خورده است و وجود کلمات فراوان فارسی در زبان ترکی و واژگان ترکی در زبان فارسی گواه این ادعاست. ادبا، شعرا، تاریخ‌نگاران و نویسندگان فارسی‌گوی ترک زبان همانند قطران تبریزی، خاقانی شروانی، نظامی گنجوی، صائب تبریزی، محمدحسین شهریار، پروین اعتصامی، احمد کسروی تبریزی، محمد امین ریاحی، محمدعلی موحد و بسیاری دیگر را نادیده انگاشته و باز بر طبل تفرقه می‌کوبند. اضمحلال زبان کردی و سیطرهٔ زبان فارسی را در بوق‌های تبلیغاتی فریاد می‌کشند و نمی‌دانند که مادر، فرزند خویش را با شیرهٔ جان می‌پرورد و خاری در پای فرزند را بر نمی‌تابد. بر همین اساس است که شعار فریبندهٔ حمایت از زبان مادری را دستاویزی قرار داده‌اند تا موجبات زوال زبان فارسی را فراهم آورند که نقشی وحدت‌آفرین بین تمام ایرانیان دارد؛ زیرا با تضعیف زبان فارسی شاهراه ارتباطی بین ایرانیان از بین رفته و شکافی ایجاد خواهد شد که گفت‌وگو، تبادلات فرهنگی، علمی، اقتصادی و هرگونه ارتباط بین اقوام را سخت کرده و فاصله‌ای بین مردمان ایجاد خواهد کرد و بالاچار ایرانیان با هزاران سال فرهنگ و تاریخ مشترک، برای ارتباط با یکدیگر باید از زبان دیگری همچون انگلیسی استفاده کنند. درواقع اصل بدیهی حفاظت و صیانت از تمامی زبان‌های منطقه‌ای را، که خود عاملی مهم در تنوع و پویایی زبانی این کشور بوده و هست، مستمسک زوال زبان فارسی قرار داده‌اند اما حقیقت آن است که اعتقادی هم بر حفاظت از این زبان‌ها ندارند و تنها هدف غایی اختلاف است. چون بر اثر اختلاف و تعارض تمامی آنها تضعیف و لذا در برابر هجوم قدرتمند زبان‌های بیگانه، که پشت‌گرم به پشتیبانی سیاسی و اقتصادی و رسانه‌ای‌اند، تاب‌آوری نخواهند داشت و با اندک تلاشی به فراموشی سپرده خواهند شد. این سیاستی جدید نیست. این شرایط داستان سوگناک (تراژیک) جنگ رستم و سهراب در شاهنامهٔ فردوسی را یادآوری می‌کند. سیاست افراسیاب تورانی نیز بر این اصل استوار بود که در رویارویی رستم و پسرش (سهراب) هریک شکست بخورند، او برندهٔ واقعی خواهد بود.

استعمارگران در دوران معاصر، فارسی‌زدایی را در مناطق وسیعی از ایران بزرگ (همانند سرزمین‌های جنوب شرق ایران فرهنگی) به کار بستند و بدین وسیله یکی از شریان‌های ارتباط منطقه با ایران را قطع کردند. متأسفانه امروزه مردمان مناطق جداشده برای ارتباط با ایرانیان، به جای استفاده از زبان فارسی، که قدمتی چندین هزارساله در منطقه دارد، باید از زبان انگلیسی استفاده کنند!

از سوی دیگر، دشمنان وجود ادیان و مذاهب مختلف در این سرزمین را فرصت مغتنمی برای خود دانسته و با کمک جمعی خودفروخته بر ایجاد نفاق و اختلاف می‌کوشند تا رخنه‌ای بیابند بین مذاهب و راهی بسازند برای نفوذ و ایجاد تفرقه.

خوب که بنگریم، آشکارا درمی‌یابیم که نوک پیکان حمله نرم دشمنان به‌سوی زبان، دین، مذهب، تاریخ و فرهنگ است و مقصود آنان از میان برداشتن این پنج رکن مهم هویت ایرانی است؛ زیرا این پنج عامل، ستون‌های برافراشته خیمه این سرزمین کهن، پیونددهنده مردمان و عامل وحدت ملی هستند و تزلزل در آنها هویت ملی را تضعیف خواهد کرد. هویت ملی که با نام ایران عامل وحدت تمامی مردمان این سرزمین با هر زبان و هر دین است، سدی استوار در برابر نفوذ و رخنه دشمنان در تمامی طول تاریخ بوده است. ملیت ایرانی از قومیت‌های این سرزمین، که سرگذشت تاریخی و فرهنگ مشترکی دارند، تشکیل شده است و ماهیتی جداگانه ندارد و اختلافات زبانی، دینی و مذهبی و گرایش‌های قومیتی نتیجه‌ای جز کم رنگ شدن ملیت و از بین رفتن هویت ملی نخواهد داشت و این همان غایت آرزوی دشمنان این سرزمین و مردمانش از هر قوم و با هر زبان و دین و مذهب و فرهنگی است. اگر ایران در طول سده‌ها توانسته است هویت فرهنگی خود و صدا البته خرده‌فرهنگ‌های خود را حفظ کند و به همین سبب نیز مستعمره ابرقدرت‌ها نشود، تنها به یمن اتحاد بین مردم بوده است و بالطبع راه از بین بردن فرهنگ ایرانی و خرده‌فرهنگ‌های غنی و متعددش، ایجاد شکاف و نفاق بین این اقوام است. لذا یک روز یک گروه را دست‌مایه قرار داده و دیگران را در برابرش قرار می‌دهد، جایی دیگر آن را کوبیده و یکی دیگر را بلند می‌کنند. اما تنها یک آرزو و هدف دارند و آن اختلاف و تفرقه است.

اما در این سو، متأسفانه در عصر اطلاعات و ارتباطات، آگاهی اندک افراد از یکدیگر و ارتباط نسبتاً کم بین آنها، موجب بهره‌برداری بیشتر بیگانگان از موضوع تنوع قومیتی در ایران شده است و هر زمان که خواسته‌اند منافع بیشتری از این سرزمین را به یغما ببرند، اختلاف افکنی در بین اقوام مختلف را در دستور کار خود قرار داده و دستگاه‌های عظیم تبلیغاتی خود را در این راستا به کار گرفته‌اند. اینان شاید در برهه‌هایی به موفقیت‌هایی کوتاه‌مدت نیز دست یابند اما همواره توده مردم با شناسایی عوامل اختلاف و نفاق، برای مقابله با آن اقدام کرده و دوباره وحدت ملی را، که ضامن امنیت و توسعه و پیشرفت تمامی اقوام ایران است، فراهم آورده‌اند.

هدف اصلی از تهیه این مختصر آشنایی گردشگران و راهنمایان گردشگری با اقوام مختلف ایران، زندگی کوچ‌نشین و روستایی است و قصد آن بوده تا شناختی هرچند مختصر از اقوام ایران میسر شود تا شاید این شناخت، موجبات نزدیکی بیشتر اقوام ساکن در این پهنه کهن تاریخی را فراهم آورد. درک تفاوت‌های فرهنگی و احترام به این تفاوت‌ها مطمئناً راه ایجاد اختلافات توسط دشمنان را بسته و جلوی نفوذ آنان را سد می‌کند.

شناخت خویشتن، فرهنگ غنی چندین هزارساله، تاریخ پرفرازونشیب و درک و پذیرش تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند یکی از ارکان نزدیکی و وحدت بیشتر اقوام مختلف را فراهم آورد و این امری است که بیگانگان و دشمنان ایرانی و ایران‌شهر از آن هراس فراوان دارند. در این هنگامه هجوم فرهنگی و گسست فرهنگی، گردشگری می‌تواند نقشی تعیین‌کننده در احیای هویت فرهنگی

ایرانیان و توسعه پایدار کشور ایفا کند. از میان تمامی عناصر تشکیل دهنده صنعت گردشگری، راهنمایان به عنوان سفیران فرهنگی، بنیادی ترین نقش را در برقراری ارتباطی سالم و سازنده بین گردشگران با مردمان و اقوام ساکن این خاک و ایجاد شناختی دوطرفه برعهده دارند.

همان قدر که گردشگری می تواند در توسعه پایدار نقشی اساسی داشته باشد، نگاه سطحی، بدون مطالعه و کاسب مآبانه به آن می تواند گردشگری را به یک معضل و عامل مخرب فرهنگی و طبیعی تبدیل کند و آسیب های فراوان و جبران ناپذیری خصوصاً به جوامع محلی - وارد کند. شناخت ناصحیح و ناکامل از جوامع محلی - و به طور خاص گروه های کوچ نشین و روستانشین - ناآگاهی از مختصات فرهنگی و قوانین عرفی، مذهبی و اجتماعی جامعه هدف، ناآشنایی یا رعایت نکردن کدهای رفتاری در برخورد با این جوامع، از جمله عواملی است که می تواند گردشگری را از فرصت به معضل تبدیل کند و موجب شود تا نتیجه ای عکس به دست آید. راهنمایان به مثابه پلی دوطرفه وظیفه برقراری ارتباط و نزدیکی گردشگران و جوامع محلی را برعهده دارند و شناخت صحیح آنان از جوامع محلی هدف، می تواند ضمن کاهش اثرات سوء احتمالی، باعث آشنایی گردشگران با فرهنگ جوامع محلی شود و مقدمات توسعه پایدار این جوامع را نیز فراهم آورد.

با توجه به گستردگی مبحث اقوام، صحبت درباره تمامی گروه های انسانی ایران در قالب یک کتاب امکان پذیر نیست و با توجه به محدودیت صفحات این کتاب، ناچار تنها به تعداد معدودی از این گروه ها خواهیم پرداخت و متأسفانه قادر به صحبت درباره تمامی گروه ها نخواهیم بود. مطمئناً مطالعه و گفت و گو درباره جوامع انسانی باید به تفکیک هر جامعه با طرح عنوانی دقیق، در قالب تحقیقی جامع و بر اساس روش های تحقیق علمی صورت پذیرد. انجام این امر هدف این کتاب نبوده و در حوصله این اوراق نمی گنجد. بنابراین، تنها به ترسیم کلیات زندگی کوچ نشینی و روستایی در ایران، معرفی برخی از اقوام و جوامع و بررسی کلی خصوصیات فرهنگی و پراکندگی جغرافیایی آنان اکتفا شد و با تکیه بیشتر بر جوامع کوچ نشین و روستانشین، به صورت خلاصه، تیتروار و با اجتناب از قلم فرسایی های زائد، سعی شد دیدی کلی از اقوام ایران زمین فراهم آید که البته این امر در برخی موارد منجر به پاره شدن رشته توالی مطالب شد. تمام تلاش در جهت ارائه موجز و کوتاه مطالب بوده است و بسط کلام و بیان دل نشین به قدرت بیان راهنمایان عزیز واگذار شده است. در مواردی که نیاز به توضیحات تکمیلی احساس شده، برای پرهیز از اطاله کلام، از پانویست به منظور ارائه توضیحات لازم برای علاقه مندان بهره برده شده است.

در ابتدای شروع به جمع آوری و نوشتن مطالب این کتاب، تلاش بسیار کردم که تفکیک کاملی بین اقوام مختلف قائل شوم تا امکان درک بهتری برای خوانندگان فراهم شده و از شکل گیری هرگونه شبهه در ذهن خواننده جلوگیری شود. اما هر قدر که بیشتر سفر کردم و بیشتر با مردم در جای جای کشور هم قدم و هم صحبت شدم و هر چه بیشتر دیدم و شنیدم، بیشتر به خام بودن فکر و هدف اولیه خود پی بردم. واقعیت انکارناپذیری که پس از ده سال کار تخصصی مداوم و بی وقفه و

سفرهای متعدد حول محور مردم ایران، به آن رسیدم این بود که زمینه مشترک فرهنگی بین اقوام ایرانی آن قدر عمیق، گسترده و متنوع است که اساساً اختصاص دادن یک نماد، نشانه یا شاخص فرهنگی تنها به یک گروه خاص ابدأ امکان پذیر نیست و همواره بین چندین گروه به صورت مشترک مورد استفاده قرار می گیرد. لذا در مطالب این کتاب چنانچه هنگام صحبت درباره یک گروه انسانی از یک شاخص فرهنگی یاد می شود، الزاماً به معنی انحصاری بودن آن نیست و ممکن است در همان منطقه یا در مناطق دیگر، سایر گروه های انسانی نیز از آن استفاده کنند.

مجموعه حاضر پژوهشی توصیفی از فرهنگ مردم ایران است که در تهیه آن از دو روش «مطالعه و بررسی منابع مکتوب و اسناد موجود» با ذکر منابع و همچنین «پژوهش میدانی» با سفرهای پرشمار شخصی به مناطق مختلف، بهره گرفته شده و سعی بر آن بوده که با توجه به محدودیت سرفصل های مشخص شده و نیازهای تعیین شده، ضمن شرح اجمالی زندگی کوچ نشینی، روستائینی و مقتضیات آنان، به معرفی اقوام مختلف در ایران پرداخته و شرحی هرچند کوتاه و مختصر از فرهنگ و خصوصیات شاخص هر یک از این اقوام ارائه شود تا شناختی کلی از اقوام و مناطق حضور آنها فراهم آید.

مطمئناً خوانندگان محترم متعجب هستند که مرزبندی های مندرج بر روی نقشه ها، هیچگاه نمی تواند محدود کننده منطقه حضور یک قوم یا یک فرهنگ باشد. بنابراین، صرفاً برای مشخص کردن محدوده جغرافیایی حضور گروه های انسانی (نه الزاماً تمامی مناطق)، اقدام به استفاده از مرزبندی استانی حال حاضر کشور شد و مناطق معرفی شده تنها به عنوان مناطق شاخص مورد نظر بوده و به هیچ عنوان تمامی منطقه حضور یک گروه را پوشش نمی دهند.

با آگاهی از ضعف ها و نقص های موجود در این نوشته، مایه خرسندی بسیار خواهد بود که با انتقادهای، پیشنهادها، نظرات و راهنمایی های خود در جهت بهبود این مختصر، نویسنده را یاری دهید.

شاد زی، مهر افزون

علی چراغی

تهران، آرداد ۱۴۰۰